

IMUNOLOGIE V ZUBNÍM LÉKAŘSTVÍ

IMUNOLOGIE V ZUBNÍM LÉKAŘSTVÍ

6 (2018)

Imunologická tolerance. Autoimunitní choroby. Imunologie nemocí parodontu.

Prof. J. Lokaj

Každá moderní teorie specifické imunity musí dávat odpověď nejenom na to, proč organismus reaguje proti cizím antigenům, ale i na to, proč nereaguje proti vlastním antigenům.

(M. Hašek, 1976)

Paradigmata autoimunity

horror autotoxicus

k autoimunizaci nedochází
(P. Ehrlich, J. Morgenroth, 1900)

forbidden clones

autoimunitní reakce je důsledkem aktivity abnormálních klonů lymfocytů
(F.M. Burnet, 1969)

gnothi seauton

autoprotilátky a autoreaktivní lymfocyty T jsou součástí normálního
imunologického repertoáru
(S. Avrameas, 1986)

Lymfocyty T i B primárně neodlišují vlastní a cizí

thymus

kostní dřeň

lymfocyty namířené proti vlastním antigenům jsou odstraněny při „negativní selekci“ apoptózou

centrální tolerance

lymfocyty namířené proti vlastním antigenům proniknuvší do periferie jsou utlumeny (anergie, suprese)

periferní tolerance

PROLOMENÍ IMUNOLOGICKÉ TOLERANCE

„nevhodné“ geny

determinující specifickou
reaktivitu na autoantigeny
i obecnou vnímavost
k autoimunitním reakcím

„nevhodné“ prostředí

zevní i vnitřní

AUTOIMUNITNÍ CHOROBA

IMUNOLOGICKÁ TOLERANCE

Destrukce nebo inaktivace lymfocytů s BCR nebo TCR, které poznávají a váží epitopy vlastních antigenů

CENTRÁLNÍ

- T lymfocyty
  - thymus
    - negativní selekce
- B lymfocyty
  - kostní dřeň
    - negativní selekce

PERIFERNÍ (T- i B-)

Anergie

k úplné aktivaci lymfocytů chybí druhé, kostimulační signály

Suprese

reaktivita lymfocytů je tlumena tzv. Treg

Thymová výchova T-lymfocytů

- Pozitivní selekce buněk reagujících s nízkou afinitou s HLA antigeny na povrchu antigen- prezentujících buněk. Probíhá v kortikální oblasti. Zajišťuje přežití jen těch T-lymfocytů, které později rozpoznají komplex antigen-HLA.
- Negativní selekce – apoptózou hynou thymocyty reagující s vysokou afinitou s komplexem HLA-autoantigeny. Probíhá zejména v subkortikální oblasti thymu. Zajišťuje odstranění autoreaktivních klonů.
- V průběhu obou procesů hyne více než 90% thymocytů.

Periferní imunitní tolerance

- Klonální anergie - chybí kostimulační signály
- Klonální delece
- Klonální ignorance - koncentrace autoantigenu je podprahová, autoantigeny jsou skryty.
- Suprese - autoreaktivita potlačena regulačními buňkami.

REGULAČNÍ BUŇKY T (Treg)

Konstituční, přirozené Treg, nTreg, (CD3+CD4+CD25+ FOXP3)

samostatná populace vznikající v tymu, neproliferují při polyklonální stimulaci, tlumí reakce T-, B- NK- a dendritických buněk přímým kontaktem

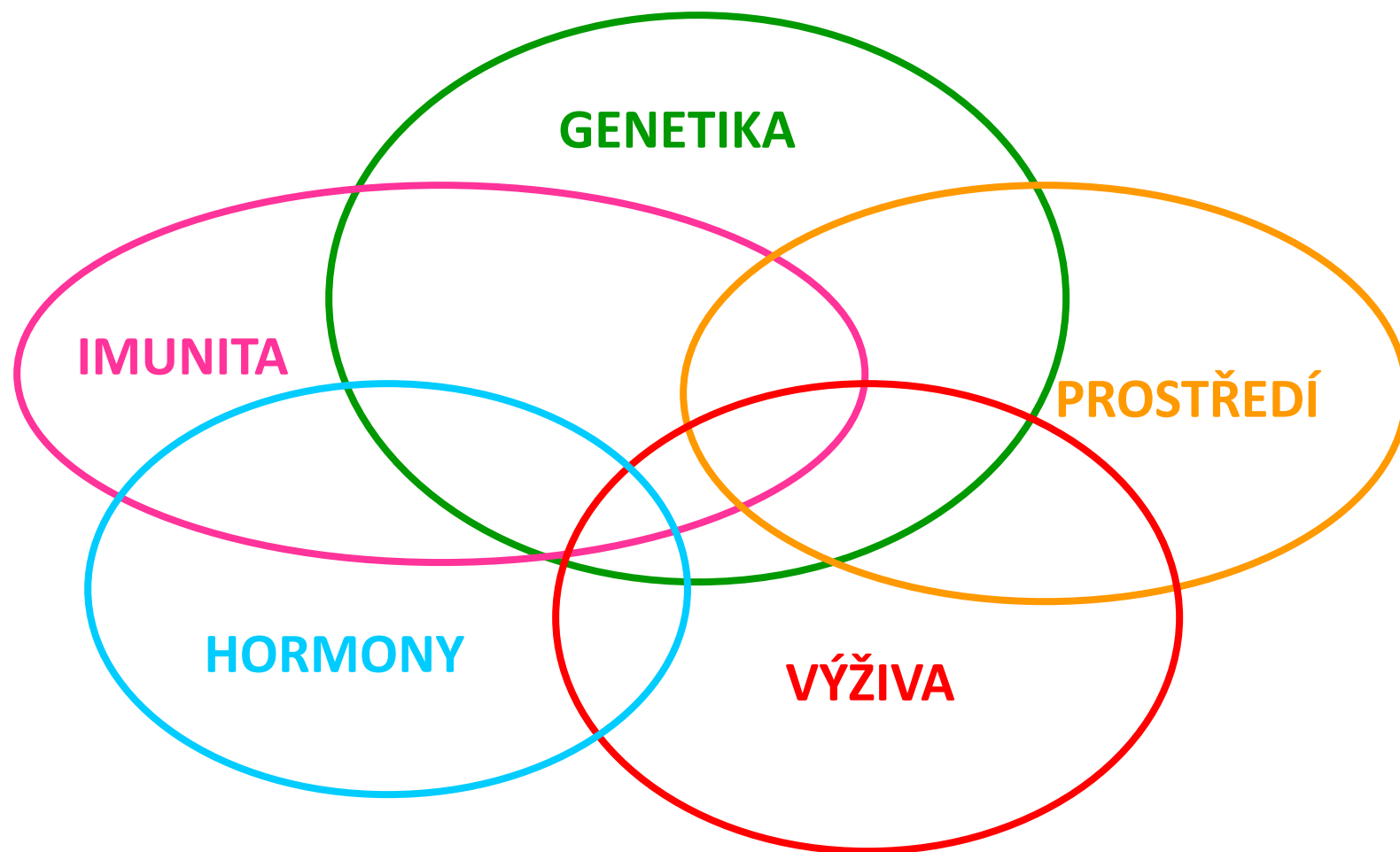
Indukované iTreg (CD3+CD4+, IL-10, TGF- β)

vznikají při imunitní reakci, v podstatě jsou subpopulací lymfocytů Th, tlumí buňky Th1, Th2, ale i jiné buňky prostřednictvím cytokinů

AUTOIMUNITNÍ CHOROBY

- onemocnění, při kterém **autoprotilátky** nebo **autoreaktivní T-lymfocyty** vedou k poškození vlastních buněk nebo tkání
- postihují 5-7% populace, především ženy

Kombinace faktorů podmiňujících vznik autoimunitních chorob

IMUNOPATOGENEZE 1)

- Molekulární mimikry

Streptococcus pyogenes A- protein M -antigeny srdečních chlopní, poškození srdce u revmatické horečky

Coxsackie-virus, cytomegalovirus – glutamát-dekarboxyláza v pankreatu, diabetes mellitus 1

Klebsiella – HLA B27 – ankylosující spondylitida,

Poliovirus – receptor pro acetylcholin –myasthenia gravis

- Sekvestrované antigeny

Izolované od imunitního systému (imunologicky privilegovaná místa, např. lumen testikulárních tubulů, rohovka, přední komora oka, mozek - krevně mozková bariéra)

- Skryté epitopy antigenních molekul

konformační změny IgG po reakci s antigenem – expozice cukerných struktur na Fc-fragmentu IgG – protilátky (RF)

- Rozšiřování epitopů (v průběhu patologického procesu)

SLE, roztroušená skleróza, Crohnova choroba...

Mikroby a autoimunitní choroby

Molekulární (antigenní) mimikry:

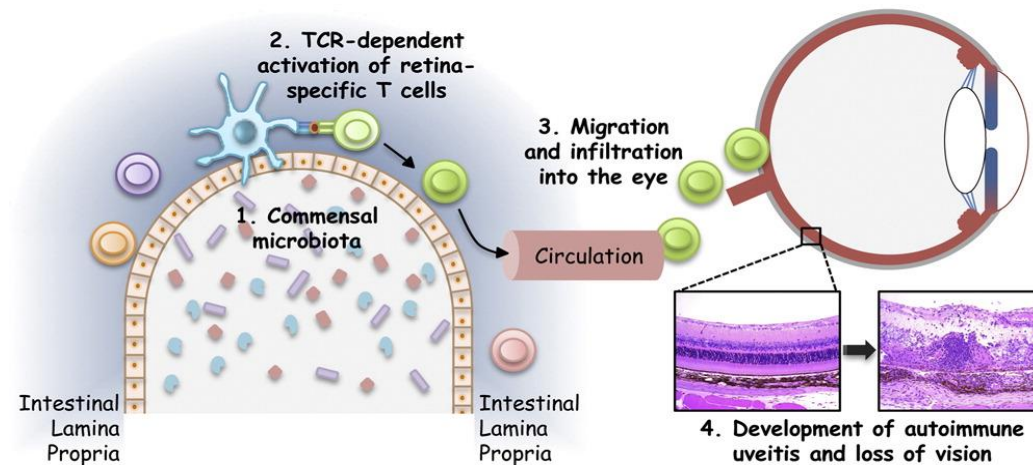
Genetická konservace klíčových molekul v průběhu evoluce zaručuje, že četné významné molekuly infekčních agens a jejich hostitele jsou si velmi podobné, v určitých doménách dokonce identické.

Rozšiřování spektra epitopů v průběhu infekčního procesu

Vliv střevní mikrobioty

Experimentální modely vč. bezmikrobních zvířat: vliv na zánětlivé choroby střeva, ale i na extraintestinální autoimunitní choroby (revmatoidní artritida, T1 diabetes, roztroušená skleróza, uveitida).

Aktivace autoreaktivních lymfocytů T střevní mikrobiotou provokuje autoimunitní reakci i v imunologicky privilegovaných oblastech.

Horai R et al: Immunity 2015; 43(2): 343-353

IMUNOPATOGENEZE 2)

Porucha funkce regulačních T-lymfocytů

Polyklonální stimulace lymfocytů

Aktivace lymfocytů superantigeny

Mechanismy poškození tkání u autoimunitních chorob

Imunoglobuliny:

- Komplement-dependentní lýza (hemolytické choroby)
- Cytotoxicita závislá na protilátkách (u orgánově specifických autoimunitních chorob)
- Interakce s buněčnými receptory (myasthenia gravis, thyrotoxikóza)
- Depozice imunokomplexů (SLE)
- Penetrace do živých buněk (?)

Lymfocyty T:

- CD4+T lymfocyty polarizované jako Th1, Th17, prostřednictvím cytokinů (revmatoidní artritida, roztroušená skleróza, diabetes I. typu)
- CD8+T lymfocyty cytotoxické způsobují přímou cytolýzu

Zánětlivá reakce:

- Infiltrace autoimunitních lézí zánětlivými leukocyty
- Autoinflamace

AUTOIMUNITNÍ CHOROBY

SYSTÉMOVÉ

ORGÁNOVĚ SPECIFICKÉ

Řada onemocnění má intermediární charakter s postižením několika orgánů.

SYSTÉMOVÉ CHOROBY

- **Systémový lupus erythematosus (SLE)**
- **Revmatoidní artritida (RA)**
- **Dermatopolymyositida**
- **Sjögrenova choroba**
- **Systémová sklerodermie**
- **Smíšená choroba pojiva**
- **Antifosfolipidový syndrom**
- **Některé vaskulitidy**

ORGÁNOVĚ SPECIFICKÉ CHOROBY

- **Ulcerózní kolitida**
- **Crohnova choroba**
- **Celiakie**
- **Autoimunitní hepatitida (typ I, II, III)**
- **Primární biliární cirhóza**
- **Primární sklerozující cholangitida**
- **Inzulindependentní DM**
- **Hashimotova thyreotidita**
- **Graves-Basedowova choroba**
- **Adisonova choroba**
- **Atrofická gastritida a perniciózní anémie**
- **Myasthenia gravis**
- **Periferní demyelinizační neuropatie**
- **Roztroušená skleróza**
- **Hemolytická anémie, trombocytopenie, neutropenie**
- **Pemphigus**
- **a další**

Prevalence autoimunitních chorob

(Mackay IR, BMJ 2000; 321: 93-96)

<i>Choroby štítné žlázy:</i>	> 3% dospělých žen
<i>Revmatoidní artritida:</i>	1% celkové populace, převaha žen
<i>Primární Sjögrenův syndrom:</i>	0,6-3% dospělých žen
<i>Systémový lupus erythematosus:</i>	0,12% celkové populace, převaha žen
<i>Roztroušená skleróza:</i>	0,1% celkové populace, převaha žen
<i>Diabetes I. typu:</i>	0,1% dětí
<i>Primární biliární cirhóza:</i> věku	0,05-0,1% žen středního a staršího věku
<i>Myasthenia gravis:</i>	0,01% celkové populace, převaha žen

Autoimunitní choroby: vliv pohlaví

(Ahmed SA et al: Am J Pathol 1985, 121:531)

<u>choroba</u>	<u>ženy / muži</u>
Hashimotova thyreoditis	25 - 50 : 1
Thyreotoxikóza	4 - 8 : 1
Systemový lupus erythematosus	9 : 1
Revmatická arthritida	2 - 4 : 1
Sjögrenův syndrom	9 : 1
Myasthenia gravis	2 : 1
Diabetes mellitus I. Typu	5 : 1

Sexuální dimorfismus

Rozdílnost v morfologických, fyziologických, hormonálních, psychických, behaviorálních znacích a vlastnostech mezi mužem a ženou.

- **Projevuje se sexuální dimorfismus také v imunitním systému?**
- **Jak významné jsou rozdíly v imunologické reaktivitě žen a mužů?**

Imunopatologie u žen

80% pacientů s autoimunitními chorobami jsou ženy,

více než 60% pacientů s asthma bronchiale jsou ženy,

na infekci virem influenzy H5N1 umírají ženy 2-6x častěji

(Klein S: Endocrinology 2012; 135(6): 2544-2550)

Autoimunitní choroby v těhotenství

- **SLE**: častější vzplanutí
- **Sclerosis multiplex**: méně relapsů
- **Revmatoidní arthritida**: během těhotenství remise, po porodu zhoršení
- **Thyroiditida**: po porodu manifestace latentních forem
- **Autoimunitní hepatitida**: v posledních dvou trimestrech zlepšení, po porodu zhoršení
- **Myasthenia gravis**: klinický průběh různý

*McCombe PA et al: Sexual dimorphism in autoimmune disease
Current Molecular Medicine 2009; 9: 1058 -1079*

Estrogeny ovlivňují imunologickou kompetenci aktivací receptorů (ER), které jsou přítomny na buňkách T, B, dendritických, NK, makrofázích, neutrofilech.

Androgeny, podobně jako estrogeny, ovlivňují imunologickou reaktivitu aktivací receptorů, které jsou přítomny v cytoplasmě i jádru buněk imunitního systému.

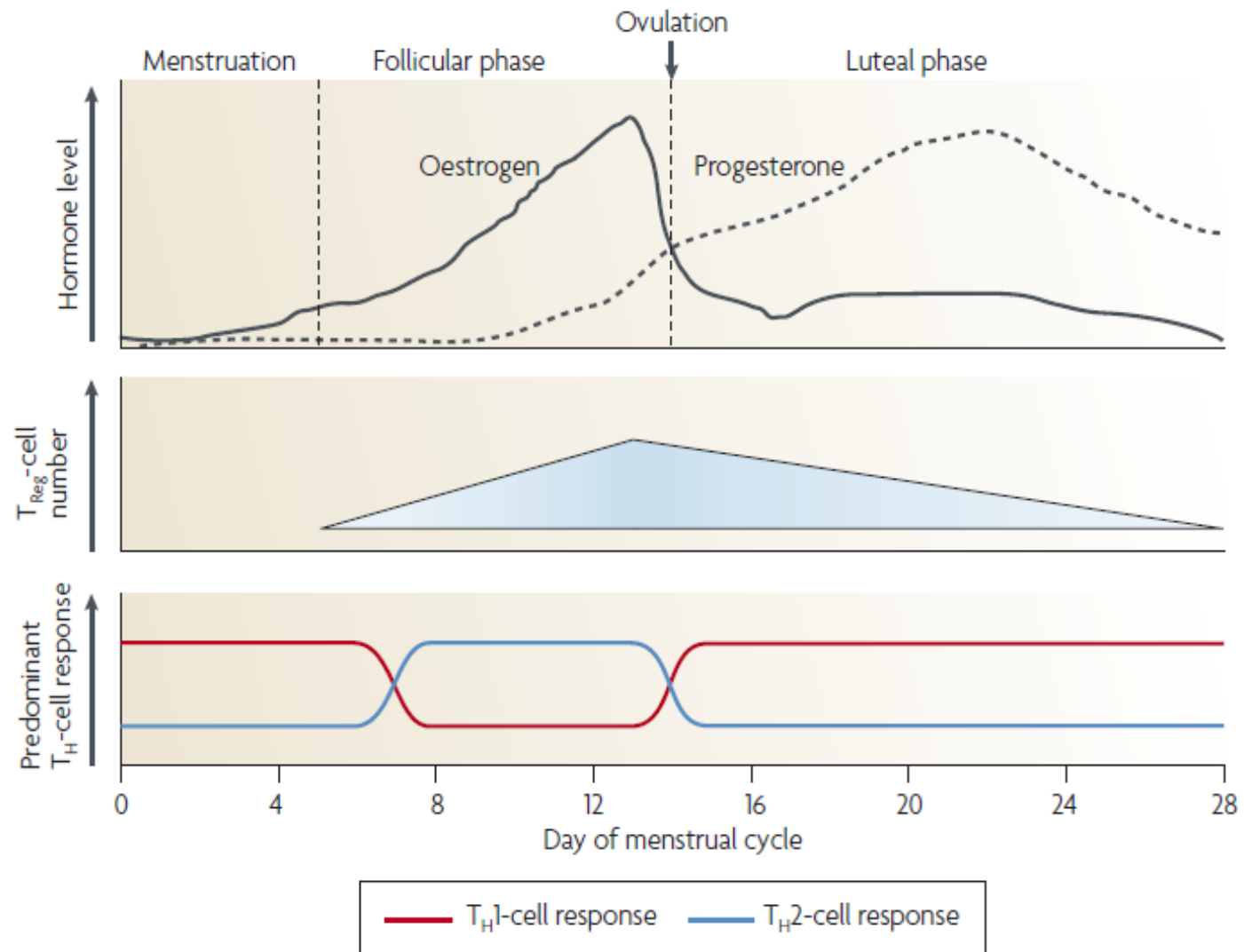
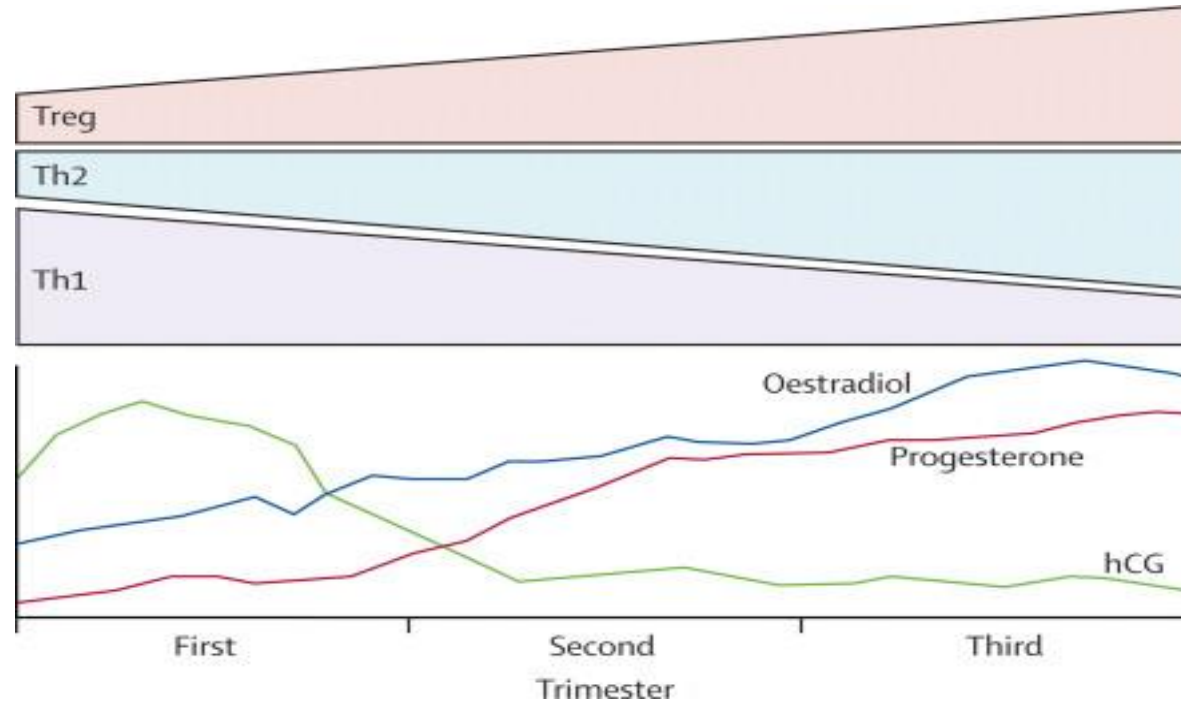

Figure 3 | Oestrogen and progesterone effects on T-cell responses during the menstrual cycle.

(Fish EN: The X-files in immunity, Nature Rev Immunology 2008; 8: 737 – 744)

Hormonální změny v těhotenství ovlivňují lymfocyty T

Klein SL et al: The Lancet Infectious Diseases 2010; 10 (5): 338 – 349

Diagnostika autoimunitních chorob

Klinický obraz

Nález autoprotilátek

Histologický nález

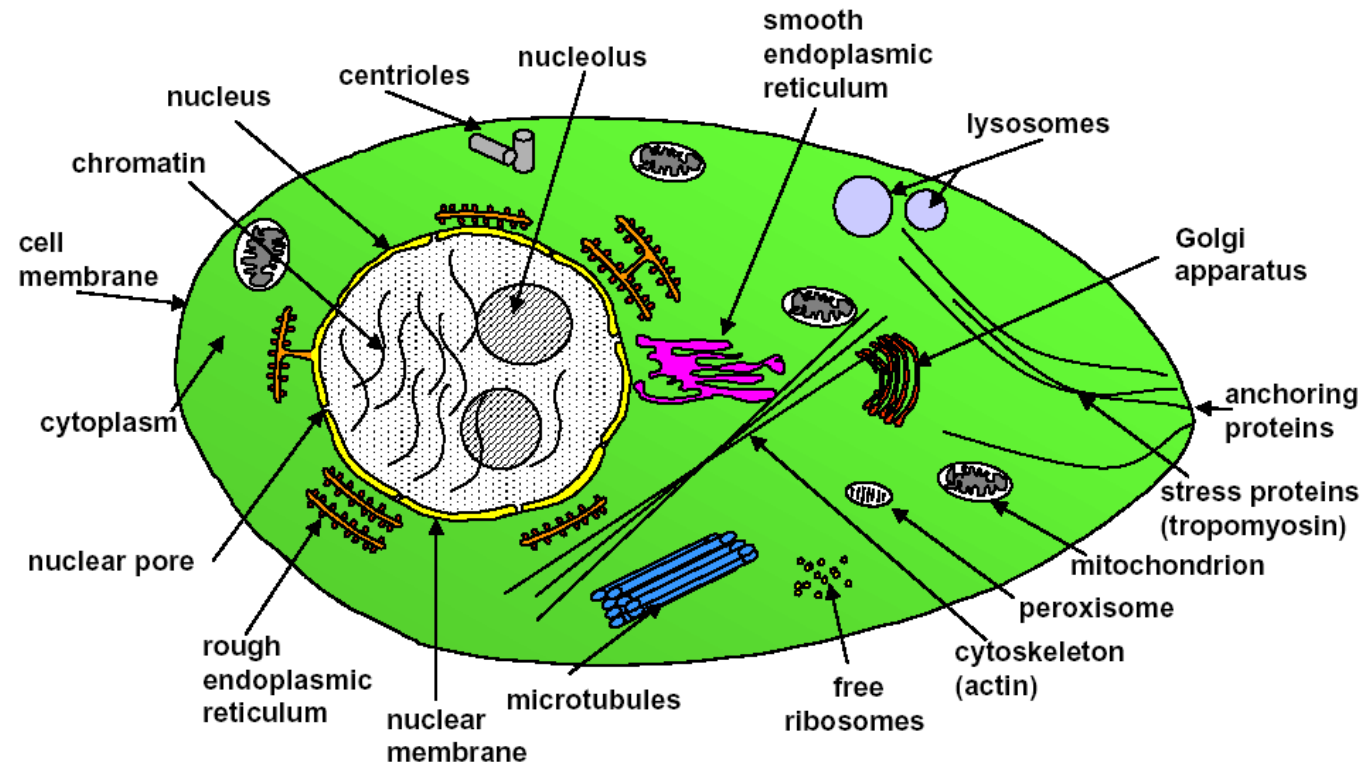
Autoprotilátky v diagnostice autoimunitních chorob

- Poměrně často se setkáváme se stavem, kdy autoprotiátky protiátky diagnosticky využívané jsou odlišné od autoprotiátek patogenetických.
- Přítomnost řady autoprotiátek v nízkých titrech nacházíme poměrně běžně.
- Autoimunitní choroba musí mít klinické příznaky, samotná přítomnost autoprotiátek nikdy nestanoví diagnózu!

Laboratorní diagnostika autoimunitních chorob

- ***ELISA***
- ***NEPŘÍMÁ IMUNOFLUORESCENCE***
- ***IMMUNOBLOTTING***

IMUNOFLUORESCENCE: buňky Hep-2 (human epidermoid, larynx)

*A. E. Moore, L. Sabachewsky, and H. W. Toolan
(Cancer Res. 15: 598, 1955)*

ONEMOCNĚNÍ	PROTILÁTKY
Ulcerózní kolitida	Proti různým cytoplazmatickým antigenům (ANCA)
Crohnova choroba	Proti mannanům kvasinky <i>Sacharomyces Cerevisie</i> (ASCA)
Celiakie	Antigeny endomysia (tTG)
Autoimunitní hepatitida (typ I, II, III)	I ANA a SLA II LKM-1 III jaterní antigeny
Primární biliární cirhóza	AMA (M2)
Primární sklerozující cholangitida	ANCA
Inzulinentní DM	ICA protilátka proti Langerhansovým ostrůvkům GAD protilátka proti dekarboxyláze kyseliny glutamové IA2 protilátka proti tyrosinofosfatáze IAA protilátky proti inzulínu
Hashimotova thyreoiditida	Protilátky proti thyreoglobulinu Protilátka proti mikrosómům thyreocytů
Grawes-Basedowova choroba	Protilátky proti receptoru pro TSH
Adisonova choroba	Protilátky proti antigenům kůry nadledvin
Atrofická gastritida a perniciózní anémie	Protilátky proti žaludeční H+K+ ATPáze a vnitřního faktoruzodpovědného za transport vitamínu B12
Myasthenia gravis	Protilátky proti acetylcholinovému receptoru
Periferní demyelinizační neuropatie	Protilátky proti gangliosidům
Roztroušená skleróza	
Hemolytická anémie trombocytopénie neutropenie	Protilátky proti membránovým erytrocytárním antigenům Protilátky proti trombocytárním antigenům Protilátky proti membránovým antigenům neutrofilů
Pemphigus	Protilátky proti basální vrstvě apidermis

ZKRATKY	VYSVĚTLENÍ	METODA
ANA	antinukleární protilátky	Immunoblot, nepřímá IF
AMA	Antimitochondriální protilátky	Immunoblot, nepřímá IF
CPP	citrulinované proteiny	ELISA
RF IgG, IgA, IgM	revmatoidní faktor	ELISA
anti-SLA		ELISA
anti-LC1	liver cytosolic antigen	ELISA
anti ASGRP	asialoglykoproteinový antigen	ELISA
ACLA IgG, IgA, IgM	kardiolipin	ELISA
ANF		nepřímá imunofluorescence
anti-LKM1	liver kidney microsom	ELISA
B2GP1 IgG, IgA, IgM	B2 glykoprotein	ELISA
NUCL	nukleosomy	ELISA
U1-RNP	U1-RNP protein	ELISA
ANCA (c, p)	proti cytoplasmě neutrofilů	nepřímá imunofluorescence

<i>ANCA mozaika</i>	<i>při pozitivě základního testu</i>	<i>nepřímá imunofluorescence</i>
ENA	extrahovatelné nukleární antigeny	ELISA
EMA	antiendomysální protilátky	nepřímá imunofluorescence
anti-RET	protilátky proti retikulinu	nepřímá imunofluorescence
anti-dsDNA	dvouvláknová DNA	ELISA
<i>anti-ds DNA</i>	<i>při pozitivě ELISY</i>	<i>nepřímá imunofluorescence</i>
anti-IA2	protilátka proti pankreatickému antigenu 2 (= tyrosinofosfatáza)	ELISA
anti-GAD	dekarboxyláza kys. glutamové	ELISA
anti-TTG	tkáňová transglutamináza	ELISA
anti-TG, anti-TPO	thyreoglobulin, tyreoidální peroxidáza	ELISA
SS 5x	anti SS A, anti SS B, Scl-70, Sm, Jo-1, histon, RNP-Sm	ELISA
anti-BMG	basální membrána glomerulů	ELISA
AFL IgG, IgM	fosfolipidy – kardiolipin, B2 glykoprotein, fosfatidyl-serin, fosfatidyl-inositol, fosfatidyl-ethanolamin, fosfatidyl-cholin, fosfatidyl-sfingomyelin	ELISA
anti-IgA	protilátky proti IgA	ELISA

Hashimotova thyreoiditida

Chronická lymfocytární thyreoiditida – hypothyreóza, štítná žláza může být zvětšená

Pomalý začátek, málo vyjádřená symptomatologie poruchy paměti a koncentrace, zimomřivost, mravenčení nohou a rukou, svalová slabost.

Biochemie: zvýšení TSH, snížení T4 event. i T3.

Imunologie: autoprotiátky proti thyreoperoxidáze v 90%+, proti thyreoglobulinu ve 40-70%+

Gravesova-Basedowova choroba

Nejčastější manifestace je mezi 30 – 50 rokem, může se vyskytovat i adolescentů a osob nad 70 let, je 5x častější u žen.

U mladších typická symptomatologie hyperthyreózy, u starších bývá apatie, adynamie, myopatie.

Endokrinní oftalmopatie v 60%.

Pretibiální edém ve 4%.

Polyglandulární autoimunitní syndrom: vitiligo, atrofická gastritidy, adrenální insuficience, diabetes mellitus I. typu.

Průběh je s remisemi a exacerbacemi.

Gravesova-Basedowova choroba

Imunologie:

autoprotiilátky proti receptoru pro TSH (TRAK, TSI) – v 80-90% +

autoprotiilátky proti thyreoidální peroxidáze (anti TPO) – v 60-80% +

Biochemie: snížení TSH, zvýšení T3 a T4, v 15% případů izolované zvýšení T3!

Struma, oftalmopatie; zvýšení TK, tachykardie, fibrilace síní, zvýšené pocení, vypadávání vlasů, lomivé nehty

SJÖGRENŮV SYNDROM

Chronické zánětlivé onemocnění charakterizované infiltrací tkání exokrinních žláz lymfocyty a plazmatickými buňkami; postiženy bývají zejména slinné a slzné žlázy

sicca syndrom

- xerostomie - sucho v ústech
- xeroftalmie - nedostatek slz
- trávicí poruchy - postižení pankreatu

systemové projevy

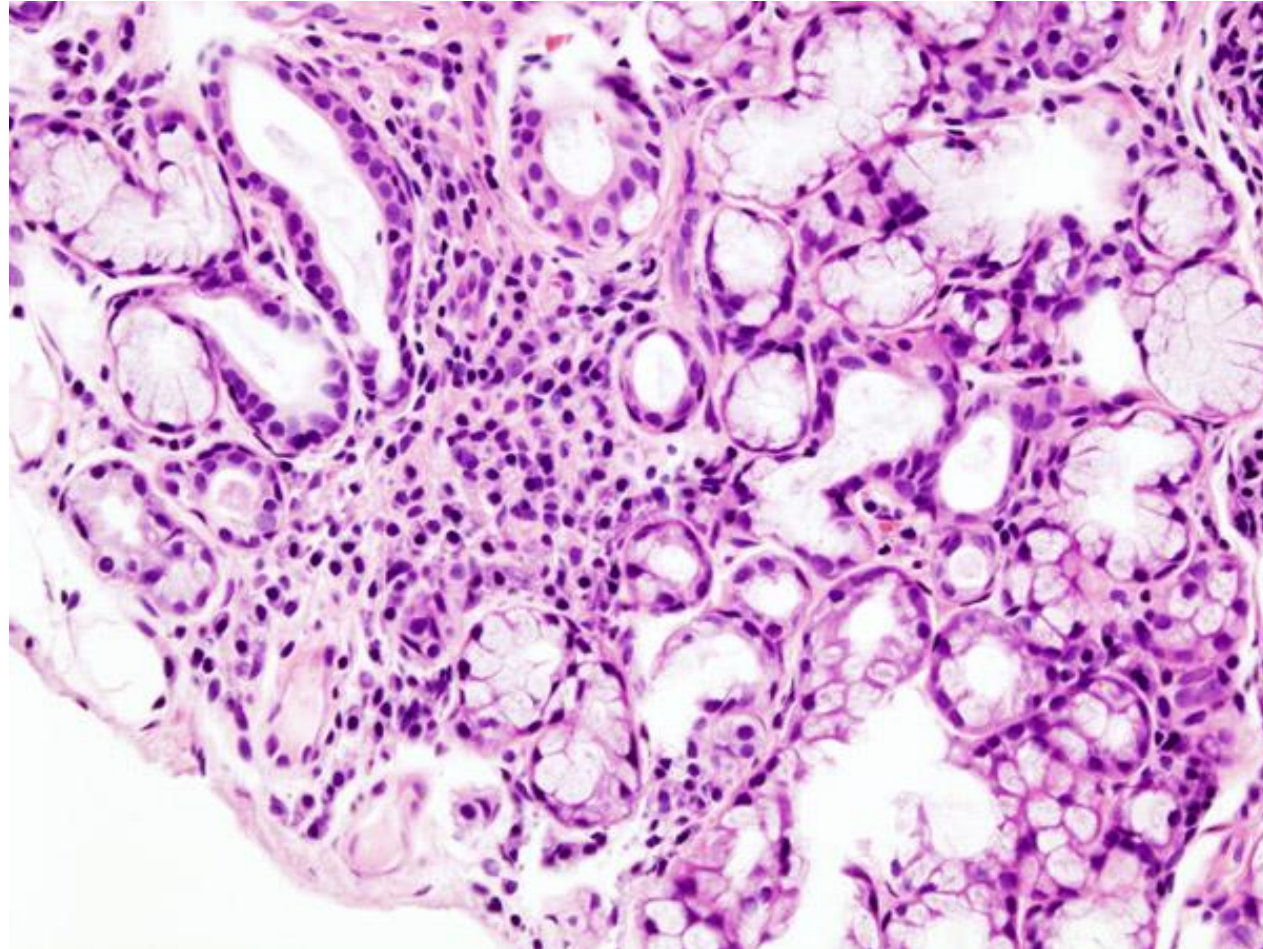
- subfebrilie, myalgie, arthralgie, neuropatie, orgánové postižení vaskulitidy

orální manifestace

**zvýšený výskyt infekcí v ústní dutině (především kandidových) manifestujících se jako pseudomembranosní nebo erytematosní léze, glositida, rýhovaný jazyk, zubní kaz s neobvyklou lokalizací,
unilaterální zvětšení příušní žlázy**

Sjögrenův syndrom

Fokální lymfoidní infiltrace malé slinné žlázy

diagnostika

- Klinický obraz
- Laboratoř
  - ANA
  - ENA
  - EMA
  - **Anti SS A**
  - **Anti SS B**
  - Nápadně vysoké IgM
  - Polyklonální gamapatie IgM
- Biopsie slinných žlázek a sialografie

REVMATOIDNÍ ARTHRITIDA

- systémové autoimunitní onemocnění primárně postihující kloubní synovii
- dochází k postižení i dalších orgánů
  - **kloubní projevy**
    - bazální a střední klouby rukou - postupně vřetenovitý tvar, postup centripetálně symetrický
    - bolesti, ztráty síly, ranní ztuhlost rukou
    - únavnost, subfebrilie, úbytek hmotnosti
  - **mimokloubní projevy**
    - vaskulitida, atrofie kůže a svalů, splenomegalie, osteoporóza, amyloidóza zejména ledvin

Laboratorní diagnostika revmatoidní artritidy

- Revmatoidní faktor (především IgM a IgG)
- Protilátky proti cyklickým citrulinovaným peptidům (anti CCP)
- Hypergamaglobulinémie
- Vysoká sedimentace, zvýšení CRP

Revmatoidní faktor

- Infekce: subakut.bakt endokarditida, TBC, lues, lepra, inf.mononukleóza, hepatitida, AIDS, parazit.onem., po očkování
- Systémová onemocnění
- Sarkoidóza, smíšená kryoglobulinémie, hypergamaglob. purpury, Waldenströмова makroglobulinémie , CLL, tumory
- Zdravá populace 4%, nad 60 let: až 20%

Revmatoidní artritida

Revmatoidní artritida

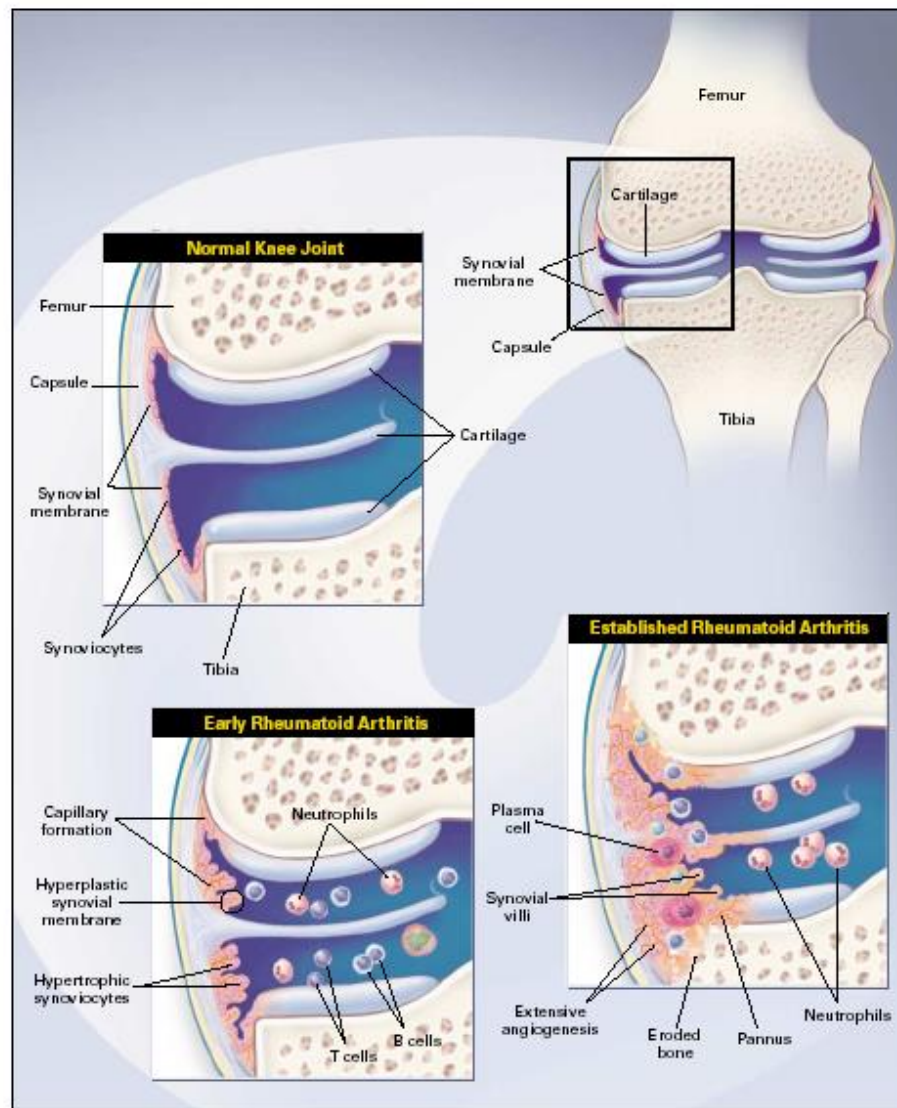

Revmatoidní artritis

Patologické změny v kloubech u revmatoidní artritidy

Revmatoidní artritida: orální manifestace

- Význam orální mikrobioty, zejm. *Porphyromonas gingivalis*
- Postižení temporomandibulárního kloubu (*cca u 50% dětí s juvenilní idiopatickou artritidou, u dospělých se projevuje v pozdějších stadiích*)
- Zvýšená prevalence parodontitidy (*popisována zvýšená ztráta zubů a těžší průběh parodontitidy u pacientů s revmatoidní artritidou*)
- Asi u třetiny pacientů s revmatoidní artritidou se vyvíjí sekundární sicca syndrom

SYSTÉMOVÝ LUPUS ERYTHEMATODES

- **Chronické zánětlivé systémové onemocnění s poruchou regulace imunity**
  - nadměrné ukládání imunokomplexů do tkání
- **Klinický obraz**
  - **klouby a svaly** – polyarthralgie, arthritis
  - **Kůže** – motýlový exantém, erytémy, urtika, vitiligo, alopecie, ulcerace sliznic
  - **Ledviny** – lupus nefritida
  - **Plíce** – lupusová pneumonitis
  - **Mozek** – migréna, deprese, psychóza
  - **Játra** - hepatitidy
  - **Srdce** – ztluštění chlopní, myokarditis

Systemový lupus erythematodes

- Prevalence 1: 4000
- Poměr ženy: muži je 10:1
- Typická začátek mezi 20-40 let
- Vysoký výskyt u osob s deficitem prvních složek klasické cesty komplementu
- Onemocnění probíhá v atakách a remisích
- Onemocnění může být vyvoláno řadou léků: fenytoin, karbamazepin, sulfasalazin, chlorpromazin...

diagnostika

- **Klinický obraz**
- **Laboratoř**
  - **Autoprotilátky ANA, ds DNA, ENA:**
imunofluorescence, ELISA, Western-blot
  - Zvýšené IgG a IgM
  - Snížení C2, C3, C4, CH 50
  - Nízké hodnoty CRP

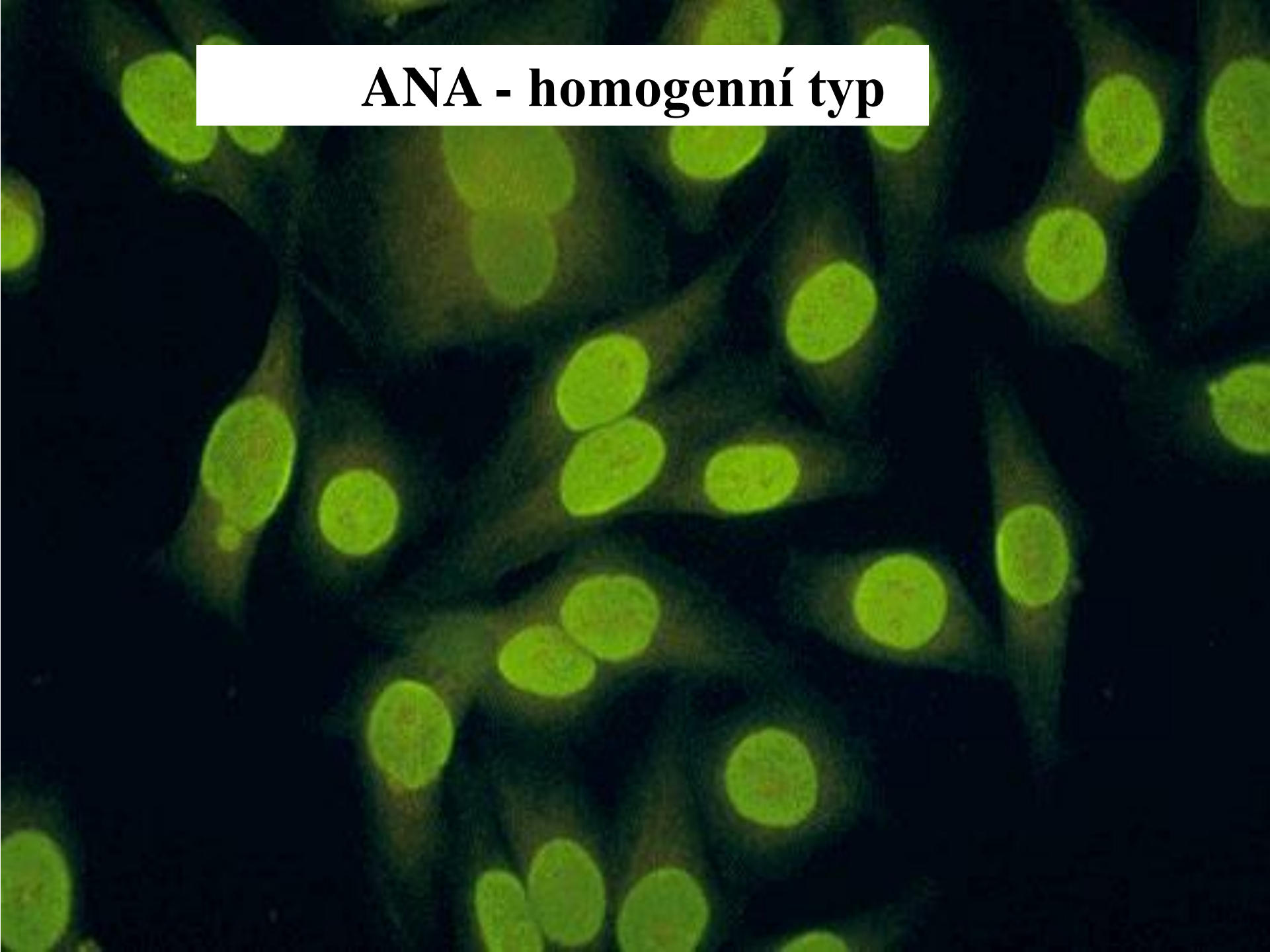
(butterfly rash)

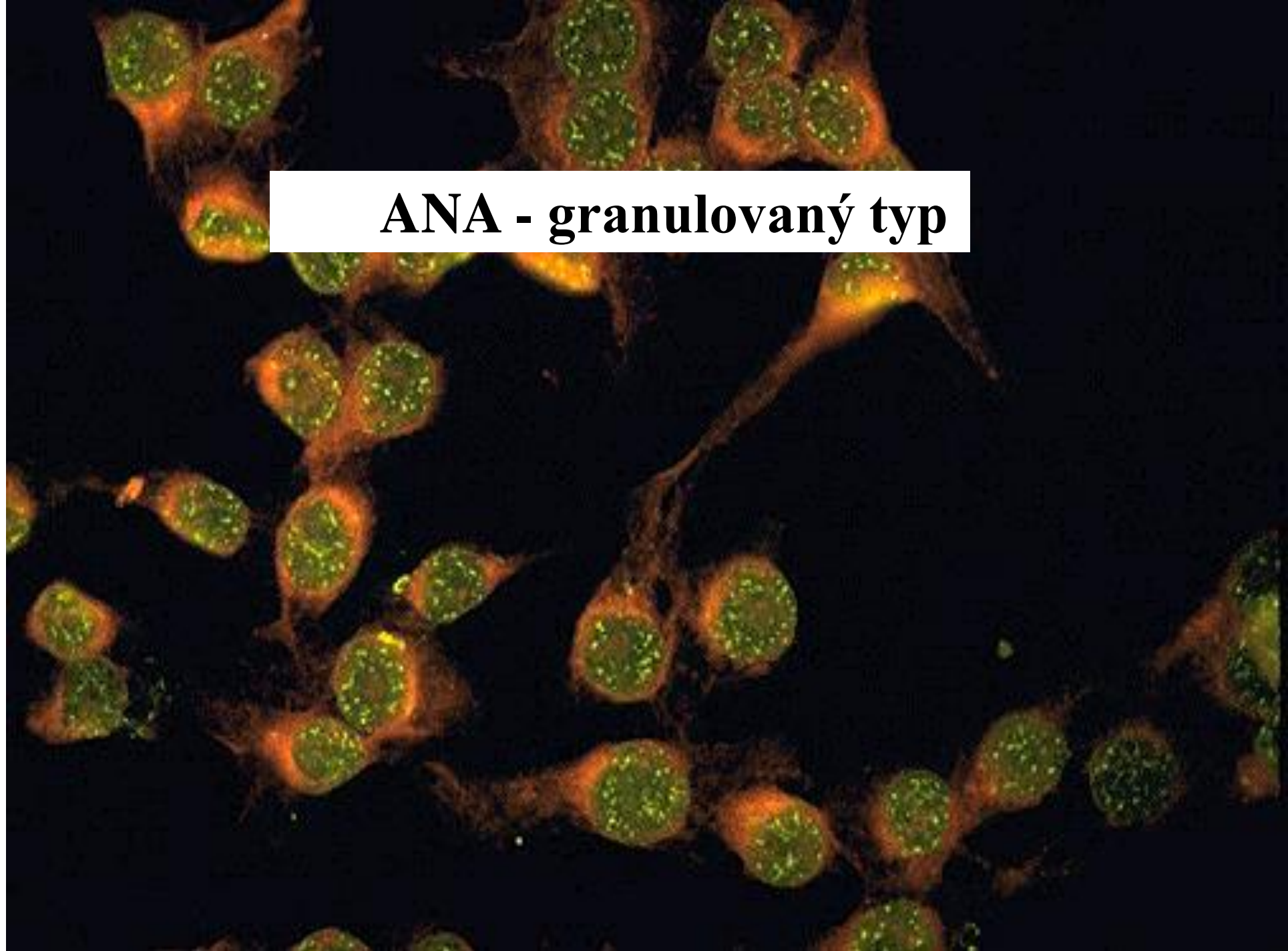

ANA - homogenní typ

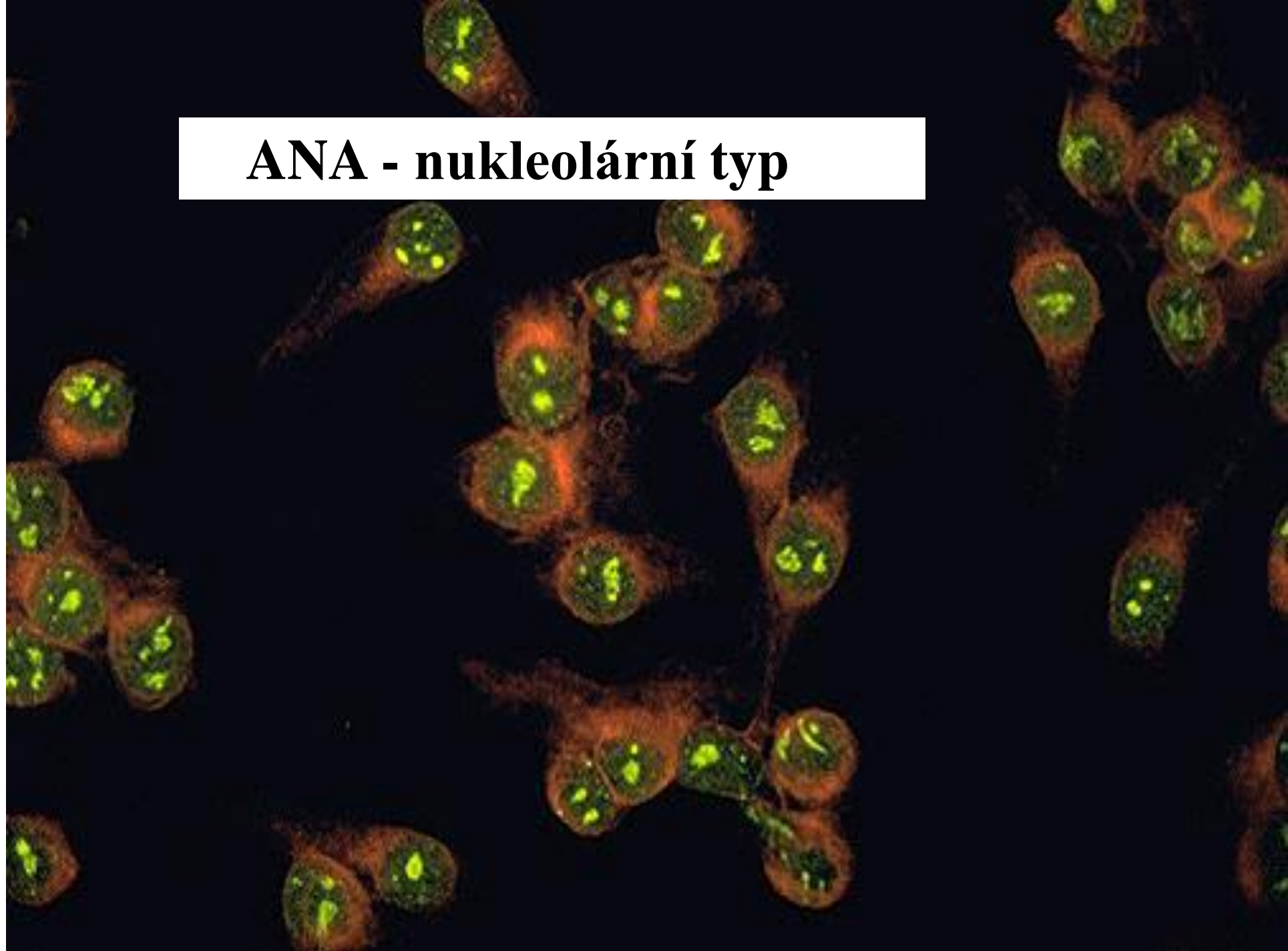

ANA - granulovaný typ

ANA - nukleolární typ

Lupus erythematosus: orální manifestace

- Léze v ústní dutině patří k nejběžnějším nálezům u pacientů se systémovým i kožním lupusem
- Klasické orální léze jsou bělavé plaky s erytémem v centru a keratotickými striemi v periferii; diagnosticky důležitá je biopsie
- Rekurentní aftózní stomatitida a orální ulcerace korelují s aktivitou choroby
- Pacienti se systémovým režimem imunosupresivní léčby jsou zvýšeně vnímaví k infekcím; virové i houbové infekce v ústní dutině jsou časté

WEGENEROVA GRANULOMATÓZA

Nekrotizující granulomatózní vaskulitida

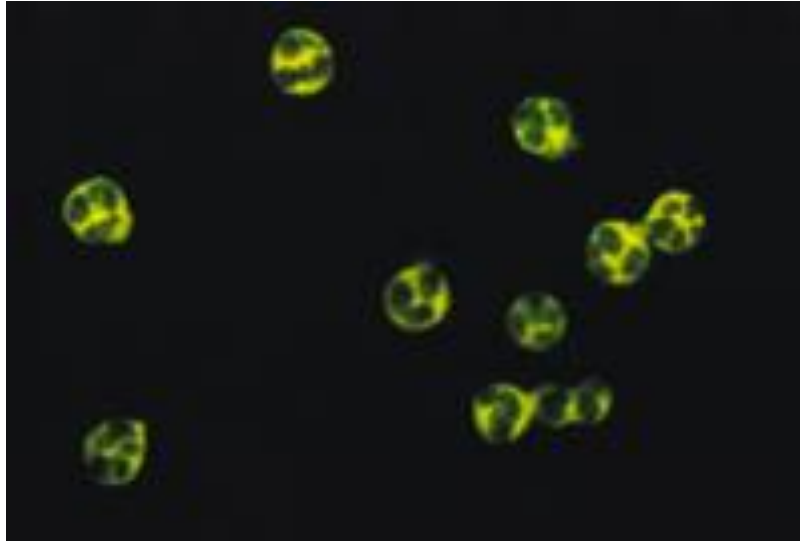
Klinický obraz:

- **Celkové příznaky** – horečka, úbytek tělesné hmotnosti, anorexie, noční pocení, únava, ...
- **Lokální příznaky**
  - HCD – trvalá bolest v krku, nosní obstrukce, destrukce nosní přepážky, sinusitidy, otitidy
  - DDC – kašel, dušnost, bolest v krku, hemoptýza
  - Postižení ledvin - mikroskopická glomerulární erythrocyturie (deformované erythrocyty) s malou či střední proteinurií do 3g/24h, později až pokles renálních funkcí vedoucí až ke selhání ledvin
  - Postižení dalších orgánů

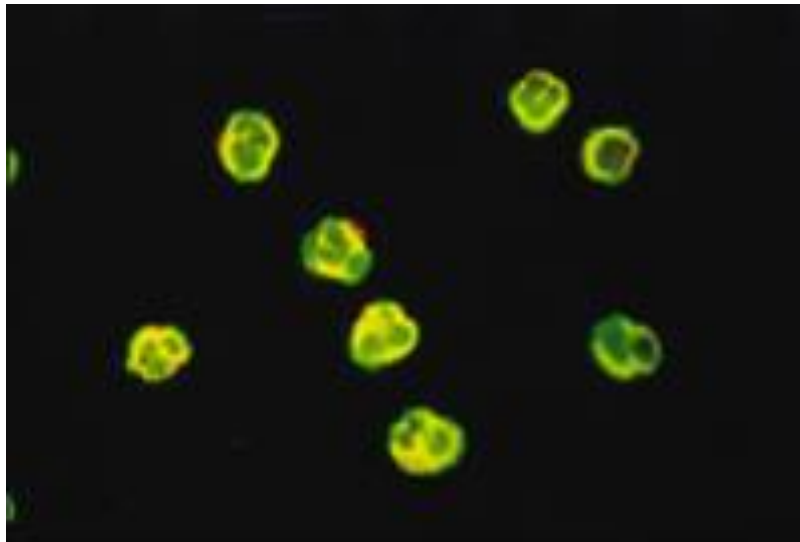
diagnostika

- **Klinický obraz**
- **Laboratoř**
  - **Pozitivní cANCA typu C (reagují s proteinázou 3 – enzym primárních granul neutrofilů) – pozitivita při 60-90% aktivní systémové WG**
  - FW a CRP
  - anémie
  - Leukocytóza
  - Trombocytóza
  - Hematurie v močovém sedimentu
- **Biopsie**
  - Granulomatózní nekrotizující vaskulitida malých a středních vén
  - Fokálně segmentální glomerulonefritida

c - ANCA

p - ANCA

Léčba autoimunitních chorob

- **Nahrazení funkce postiženého orgánu** – substituce inzulinem, hormony štítné žlázy, parenterální aplikace vitamínu B12
- **Protizánětlivá léčba** - v lehkých případech u chorob asociovaných s výrazným zánětem („kolagenózy“) je možné podávat „klasické“ protizánětlivé léky – nesteroidní antiflogistika, antimalarika, protizánětlivé dávky steroidů. Výrazně účinnější je blokáda prozánětlivých cytokinů monoklonálními protilátkami.
- **Imunosupresivní léčba** – je základem léčby závažných autoimunitních chorob.
- Indukce imunitní tolerance – zatím všechny klinické pokusy selhaly.

Registrovaná imunosupresiva, mechanismus účinku

- Glukokortikoidy: *ovlivnění exprese genů*
- Cyklofosfamid, azathioprin, mykofenolát: *ovlivnění metabolismu DNA*
- Cyklosporin, takrolimus, sirolimus: *vazba na imunofiliny*
- Monoklonální protilátky: rituximab (*proti CD20 lymfocytů B*), infliximat, adalimumab (*proti TNF alfa*), anakinra (*proti IL-1*), brodalumab (*proti IL-17*), natalizumab (*proti alfa4 integrinu*), ekulizumab (*proti C5 složce komplementu*) .....
- Intravenosní imunoglobuliny: *ovlivnění buněk imunitního systému*

Imunologie nemocí parodontu

Gingivitis

chronická marginální gingivitis (zánětlivá reakce na přítomnost plaků)

Parodontitis

chronická zánětlivá nemoc parodontu (důsledek imbalance mezi imunitními mechanismy, především zánětlivé reaktivity, a přítomností parodontopatických mikroorganismů a jejich toxinů)

Imunologie nemocí parodontu

Mikroorganismy

Porphyromonas gingivalis,

Actinobacillus (Aggregatibacter) actinomycetemcomitans

Cytokiny

IL-1, 6, 18

IL-10, 11

IL-17

Lymfocyty T (převažují u gingivitid)

Lymfocyty B a plasmocyty (převažují u parodontitid)

Imunologická podstata nemocí parodontu zatím není zcela objasněna, ale o významné (hlavní?) roli imunologických mechanismů se u nich nepochybuje.

IMUNOLOGIE V ONKOLOGII

Relativní výskyt maligních nádorů

(Mak a Saunders, 2008)

- „Hematopoetické“ (8-10%)
  - Lymfomy (57%)
  - Leukemie (29%)
  - Plamacytomy (myelomy) (14%)
- Ostatní (90-92%)
  - Karcinomy
  - Sarkomy

NÁDOROVÉ ANTIGENY

Specifické pro tumory

*(Tumor-specific transplantation antigens: **TSTA**)*

- produkty mutovaných genů (nové proteiny, cukry..)
- idiotypy myelomů a lymfomů

NÁDOROVÉ ANTIGENY

Vyskytující se u tumorů (spojené, přidružené)

*(Tumor-associated transplantation antigens: **TATA**)*

CEA – fetální játra, kolorektální karcinom

MAGE-3, GAGE-1,2, BAGE – normální testes, melanom

AFP – fetální sérum, karcinom jater

Her2/neu – různé buňky, mamární karcinom

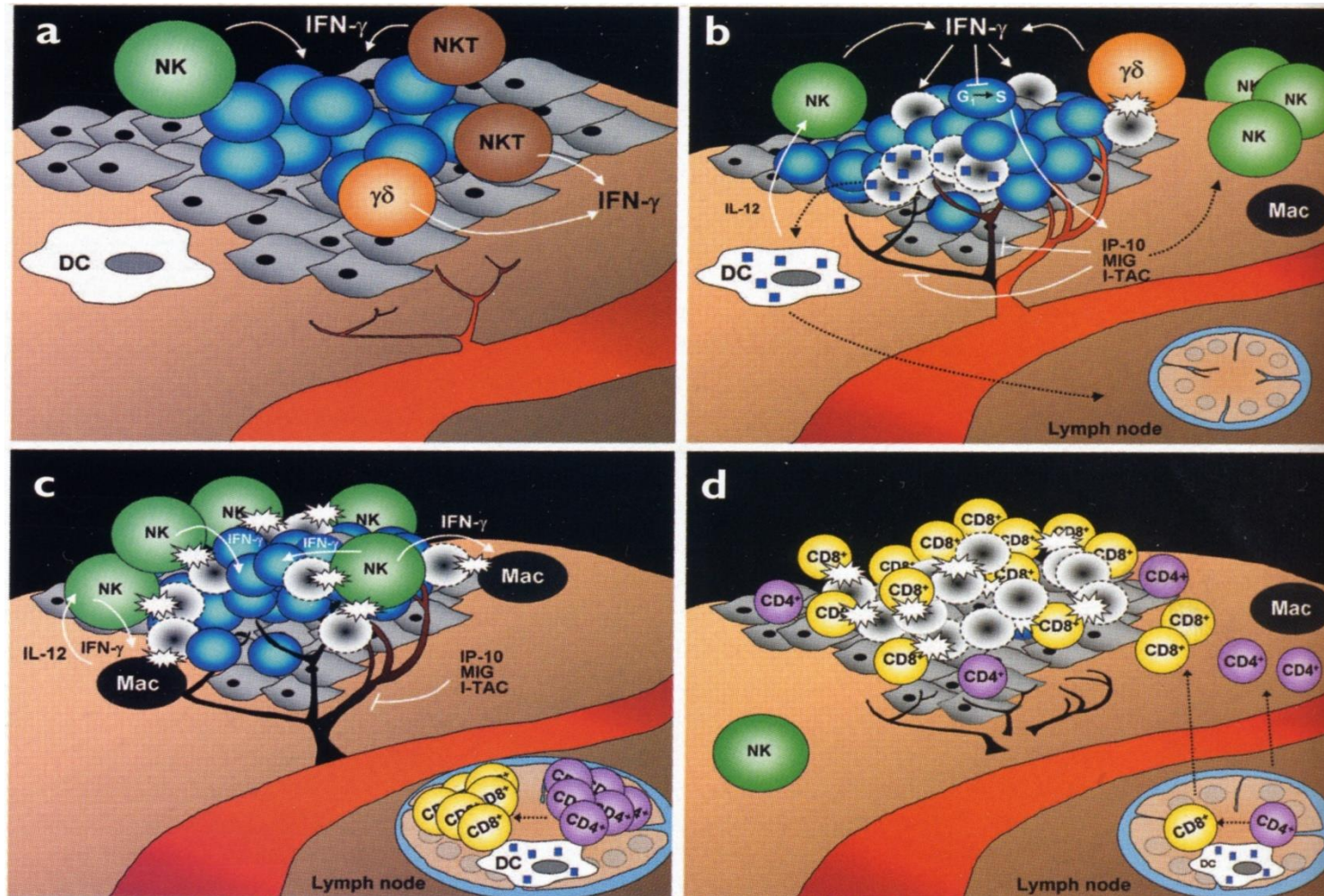
Imunitní systém a maligní nádor

Imunologická úprava nádoru (cancer immunoediting):

Imunologická ostraha (immunological surveillance) – **eliminate** maligně transformovaných buněk.

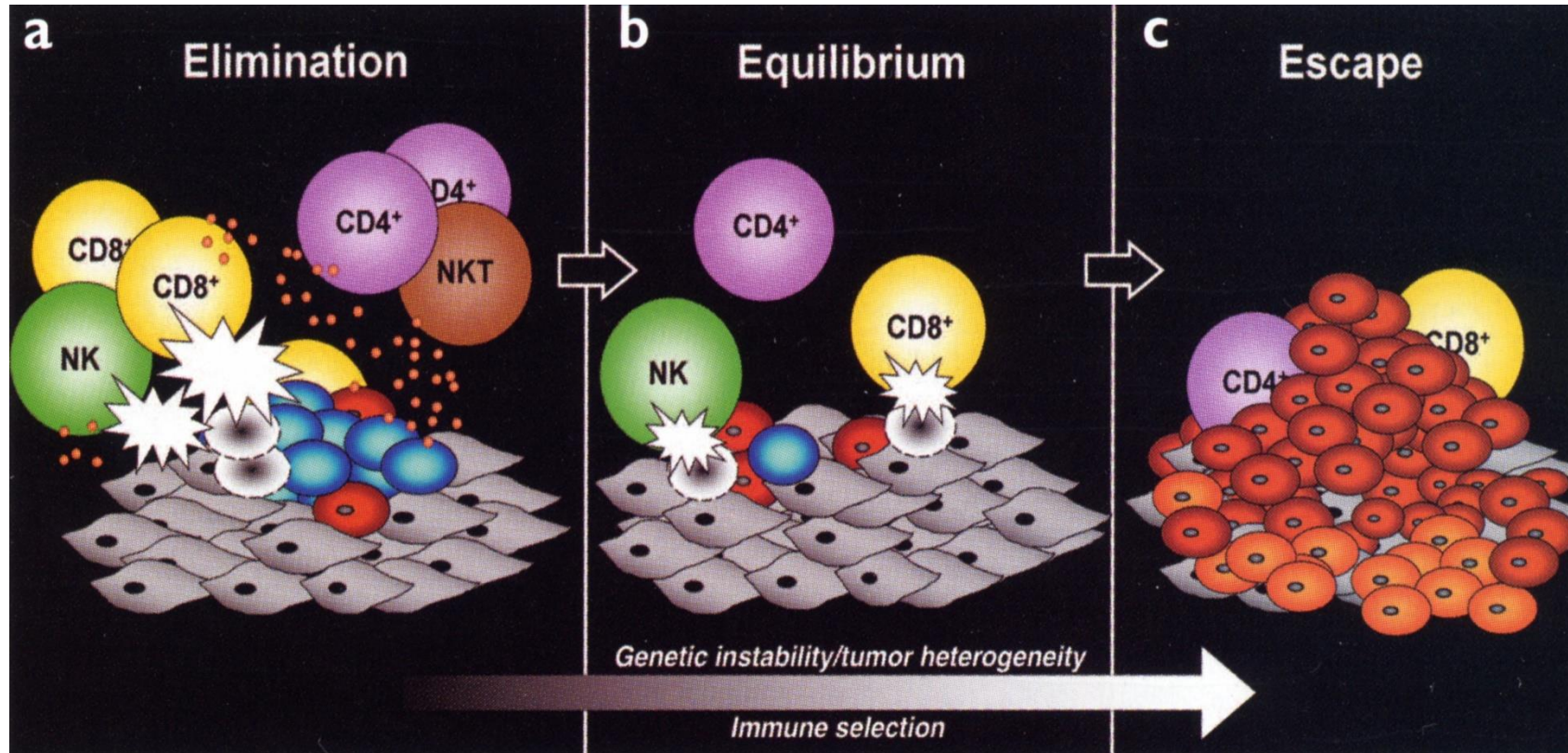
Vytvoření **rovnováhy** mezi imunitním systémem a nádorem, selekce rezistentních mutantů.

Únik maligních buněk před imunitními reakcemi.

Imunologická eliminace maligních buněk
 (Dunn GP et al.: Nature Immunology 2002; 3: 991-998)

Cancer immunoediting

Dunn GV, Bruce AT, Ikeda H, Old LJ, Schreiber RD:
Nature Immunology 2002; 3:991-998

Imunitní reakce na nádorové buňky

- Akutní zánět

DAMP nádoru – prozánětlivé cytokiny, ROI, RNI destrukce nádorových buněk, útlum angiogenese a metastatické schopnosti

- Buňky NK

- Buňky NKT

- T-lymfocyty γ/δ , α/β

- Lymfocyty B

Nejdůležitější obranné mechanismy nádorů proti útoku imunitního systému

- Antigenní variabilita (ztráta nebo alterace TSTA a TATA)
- Zvýšená exprese neklasických MHC I (blok NK- buněk)
- Nízká exprese HLA-I antigenů (blokáda CTL)
- Exprese FasL - indukce apoptózy Tc buněk
- Inhibice funkce dendritických buněk
- T-reg inhibice protinádorové reakce T-lymfocytů
- Produkce imunosupresivních cytokinů (TGF- β , IL-10)
- “Enhancement” efekt protinádorových protilátek

Monoklonální gamapatie

Důsledek neregulované proliferace jednoho klonu plasmatických buněk tvořících homogenní imunoglobulinové molekuly – „paraprotein“.

„Benigní“: MGUS

Maligní: myelom (plasmacytom)

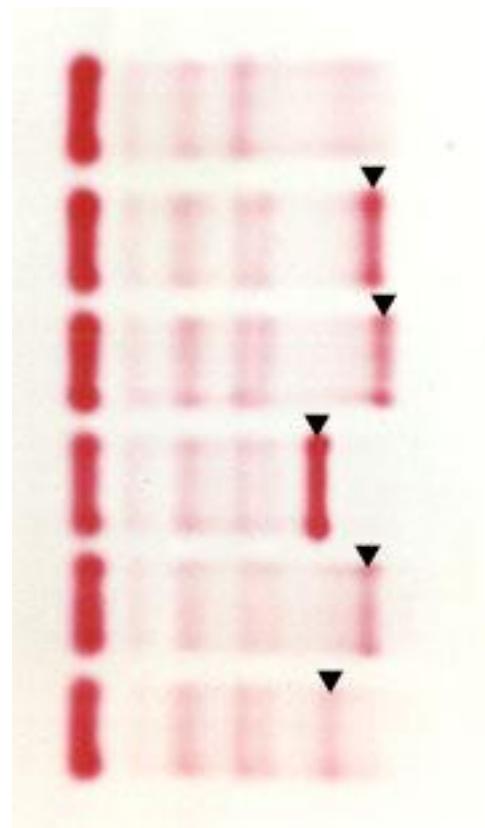
(tvoří asi 14% všech hematopoetických malignit)

Definice monoklonální gamapatie

Biochemická definice: přítomnost monoklonálního imunoglobulinu v séru a v moči (M-Ig)

Klinická definice: Onemocnění či stav patofyziologicky související s klonální proliferací lymfoidní řady B diferencujících se v plasmocyty projevující se přítomností monoklonálního Ig v séru a patologickými lezemi především ve skeletu

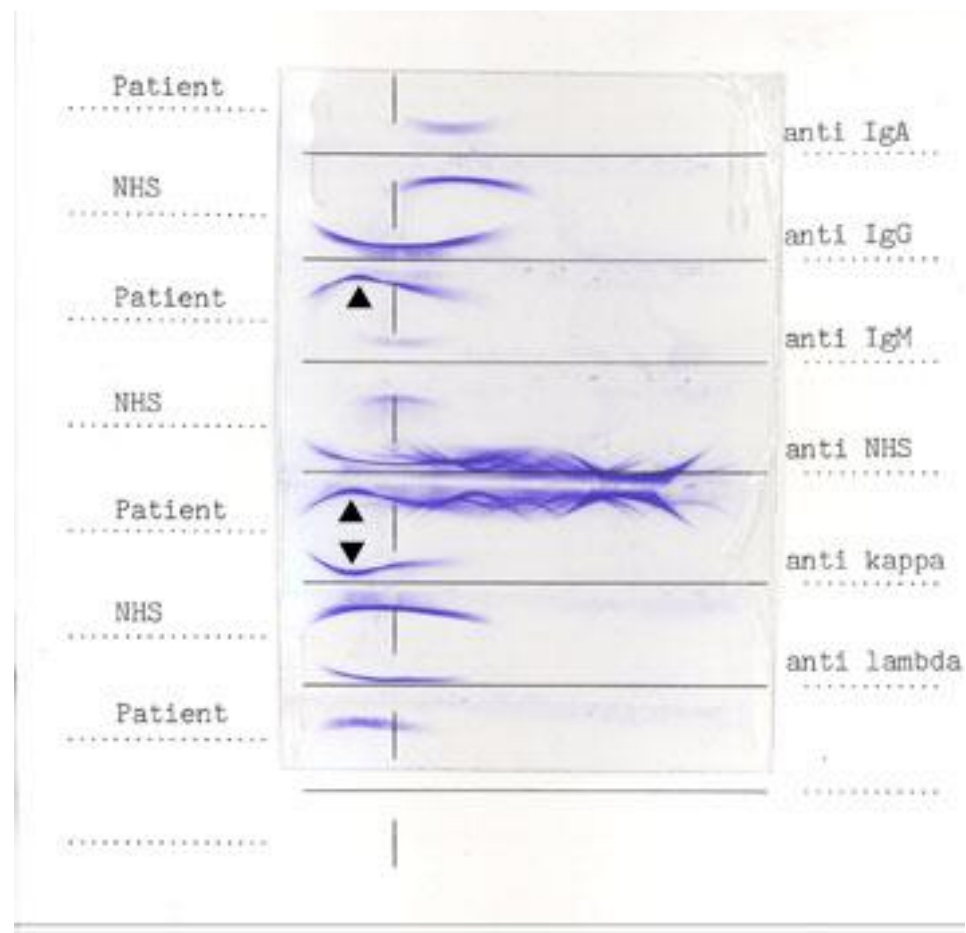
Elektroforéza – obraz monoklonálního Ig

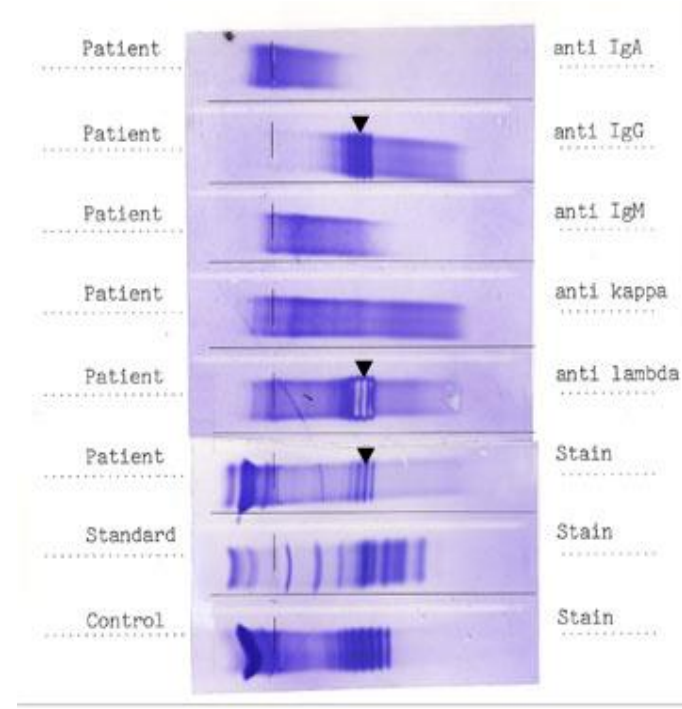
Imunoelektroforéza

(antisérum IgG)

(IgG κ)

Imunofixace (IgG λ)

Lymfomy

(tvoří asi 57% všech hematopetických malignit)

Solidní nádory vycházející z maligní transformace jednoho lymfocytu. Lokalizovány většinou v lymfatických uzlinách, též ve slezině nebo thymu. Mohou být i v difusních lymfatických tkáních, např. v GALT, pak se nazývají extranodální.

Hodgkinský lymfom (HL, cca 12,5%)

Non- Hodgkinský lymfom (NHL, cca 44,5%)

Hodgkinský lymfom

V lymfatické uzlině je několik velkých mnoho- jaderných buněk (*buňky Reed-Sternbergovy*), které jsou maligně transformované lymfocyty B, zbytek tumorové masy je tvořen tzv. reaktivním infiltrátem z netransformovaných lymfocytů, fibroblastů a jiných buněčných elementů.

Postihuje především mladé pacienty (15-35 let), zvl. mužského pohlaví

Nehodgkinské lymfomy

- Skupina heterogenních nádorů (subtypy z B- i T-buněk).
- Nádorová masa je tvořena prakticky výhradně maligními lymfoidními buňkami.
- Vyskytuje se především u starších osob (65 let) ale významný počet je i u osob mezi 30-40 lety). Burkittův lymfom je vázán na EBV, je u dětí.

Leukemie

(tvoří asi 29% všech hematopoetických malignit)

- „Tekuté nádory“ krve, pocházejí z maligně transformovaných prekursorů hematopoetických prekursorů v kostní dřeni nebo zralých hemato-poetických buněk v krvi. Mohou být lymfoidní, myeloidní, akutní, chronické.
- V dětském věku je nejčastější akutní lymfoblastická (75%) a myeloidní (20%) leukemie.
- U dospělých se nejčastěji vyskytuje chronická lymfatická leukemie (35%).

Imunologická diagnostika nádorů

- „Onkomarkery“
  - Alfa-feto protein (Ca jater)
  - CEA (Ca colon)
  - SPA (Ca prostaty)
- Monoklonální imunoglobulin (paraprotein)
- Diferenciační antigeny na buňkách malignit lymfatického systému
- Průkaz klonality
- (Nález senzibilizovaných T-lymfocytů)

Imunologická léčba maligního bujení

- Imunomodulační cytokiny (IFN- α , IL-2)
- Indukce zánětu se stimulací Th1 buněk - BCG vakcína
- Léčba monoklonálními protilátkami (anti-CD20, anti-HER2 ....)
- GVLR po alogenní transplantaci kostní dřeně
- LAK a TIL buňky
- Imunizace nádorovým antigenem v dendritických buňkách, imunizace proti onkogenním virům

THE NOBEL PRIZE
IN PHYSIOLOGY OR MEDICINE 2018

Illustrations: Niklas Elmehed

James P. Allison • Tasuku Honjo

“for their discovery of cancer therapy by inhibition
of negative immune regulation”

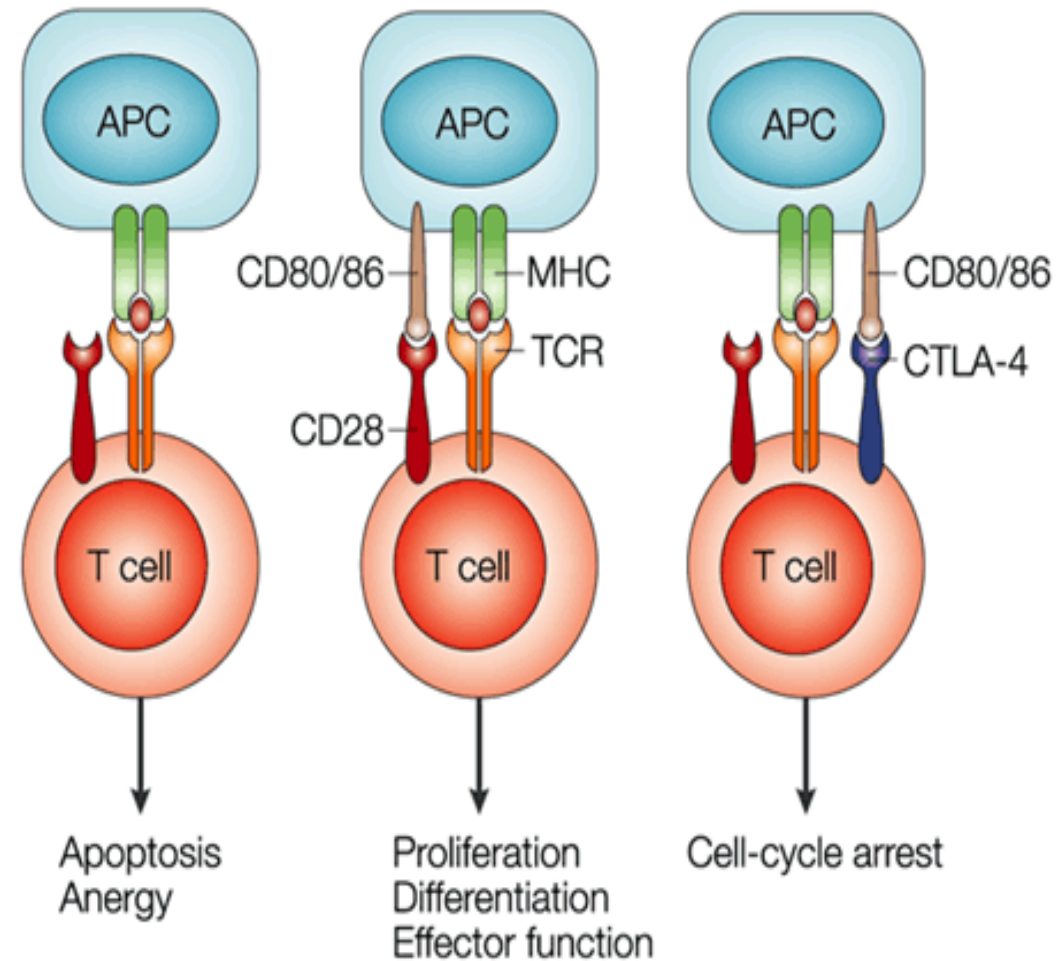
THE NOBEL ASSEMBLY AT KAROLINSKA INSTITUTET

Za výzkum check-pointů imunitní odpovědi a jejich využití v protinádorové imunoterapii
James P. Allison – výzkum CTLA4, příprava ipilimumabu, Tasaku Honjo – objev a výzkum PD-1

CTLA-4

- Exprimován hlavně na povrchu aktivovaných Th buněk.
- CTLA-4 je i na lymfocytech Treg, může být důležitý pro jejich funkci.
- Obdobně jako kostimulační molekula CD28 se váže na ligandy CD80 and CD86, (B7-1 and B7-2) na buňkách předkládajících antigen (APC)
- CTLA-4 se váže na své ligandy, vytrhává je z membrány APC a internalizuje je procesem zvaným transendocytóza, což vede ke snížené schopnosti aktivovat T- lymfocyty.
- **Ipilimumab** – monoklonální protilátka blokující funkci CTLA-4 – je používání ke „stimulaci“ imunitní odpovědi při imunoterapii některých nádorů.
- **Abatacept** – fúzní protein IgG+CTLA-4 – váže se na CD80/86, tím zabraňuje aktivaci T-lymfocytů, používá se jako imunosupresivum.

Vazba CTLA-4 na CD80/86 vede k inhibici funkce T-lymfocytů

PD-1

(Programmed cell death protein-1)

- Exprimován na aktivovaných T-lymfocytech (též B-lymfocytech, makrofázích)
- Vazba na ligandy (PD-L1, PD-L2, , které jsou exprimovány např. na aktivovaných makrofázích, granulocytech, dendritických buňkách) vede k apoptóze antigen-specifických T-lymfocytů.
- Jedná se důležitý check-point v regulaci funkce T-lymfocytů
- PD-L1 je exprimován na řadě nádorových buněk.
- Monoklonální protilátky proti PD-1 (např. **nivolumab**) jsou využívány v imunoterapii nádorů.

Nádorová choroba vede i k imunodeficienci

Maligní procesy i protinádorová terapie tlumí aktivitu imunitního systému – příčiny jsou různorodé, zasaženy jsou mechanismy vrozené i získané imunity.

Důsledkem je snížení odolnosti vůči infekčním agens.

Objektivní posouzení schopnosti imunologické reaktivity pacientů s nádorovou chorobou je žádoucí jak vzhledem k infekčním komplikacím, tak vzhledem k účinku imunoterapie.